

בסיומו קדריאה

זה התחיל כרעיון של יהודי אכפתי שרצה להילחם בהתבוללות באמריקה, ועד מהרה הפך לפרויקט חובק עולם. 120 אלף ילדי גן ישראלים מקבלים ספר מדי חודש, ולמרות שפה ושם אלוהים משתרבב פנימה, אף אחד עוד לא האשים את ספריית פיג'מה בניסיון החזרה בתשובה

צור ארליך | צילום: ניר שמול

במקום לחלק ילדים למגורות, הולך גרינספון מחלק להם ספרים. ולכן, בין אם אתם רתיים או מסורתיים, חילונים או אתאיסטים – אם יש לכם ילד בגן ייתכן מאוד שהוא חוזר אחת לחודש עם תיק אל"ב וחול וכו' ספר מספריית 'פיג'מה': סיפור איכותי, אירועים חדשים שקורצים גם להורים, הצעות לפעילות בגן ובחיק המשפחה, ונצנוץ קטן – או אפילו גדול – מאוצר החוכמה היהודית. פעם זה 'יוסי ילד שלי מוצלח' של 'ע' הלל (הוא הלל עומר) ופעם סיפור על הלל הוקן בעיבוד דבורה עומר, ותמיד זה בדיוק במקום. 60 אלף ילדי גן חובה בישראל עוברים יחד מדי חודש חוויה אמנותית-ספרותית ישראלית-יהודית משותפת, כל גן על פי דרכו וכולם עם סיפור אחד: ובמקביל להם, עם ספרים אחרים, עוד 60 אלף ילדי גן טרום-חובה. מותר להתמגג. מותר אפילו לעיתונאים.

"אימצנו את התוכנית הזו כי יש לנו כאן רוח מכל הכיוונים", מסבירה מנהלת האגף לחינוך קדם-יסודי במשרד החינוך, סימה חרד-מהיפית. "המורשת והערכים שבאים בה לידי ביטוי, והמכנה המשותף התרבותי שמתהווה כך לילדי הממלכתית והממלכתית-יהודית; הפעילות המשותפת נגנת-ילדים, נגנות-הורים והורים-ילדים; ופיתוח השפה, החשיבה, אוצר המילים – ובעיקר, אהבת הקריאה. ההשקעה בקריאה, בשפה ובחשיבה היא בעינינו ההשקעה הטובה ביותר בגיל הרך".

זו השנה השנייה מספריית פיג'מה פועלת בישראל בקנה מידה ארצי. בשנה שקודם לכן היא פעלה בניסיון אזורי. משתתפים בה כל הגנים הממלכתיים והממלכתיים דתיים במעצות המקומיות האזוריות הנמצאות, כממוצע, במישור העשירונים הסוציאליים התחתונים (וכן בחלק מאלו הממוקמות בעשירון השישי).

זה התחיל באמריקה, כתוכנית של 'קרן גרינספון' שממסגרתה חולקו ספרי ילדים יהודיים באנגלית. בארץ נרתם למיזם משרד החינוך: הוא מאפשר את הכנסת לגנים, מכשיר את הנגנות ומממן כמעט מחצית מתקציבו. שורה של קרנות משתתפת במימון הנוהרי, אך קרן גרינספון, היוזמת, היא העיקרית.

מה שמתבסס בישראל כמיוזם של העשרה תרבותית, התחיל בארצות הברית כתוכנית הצלה לחיזוק התודעה היהודית בקהילת הענק המתבוללת שביבשת. "המצב הדמוגרפי של יהודי צפון אמריקה מדאיג אותי מאוד", אומר הרוולד גרינספון בן ה-83, האיש שמאחורי הפיג'מה. "שיעור נישואי התערובת שם עומד על 50 אחוז, ובמשפחות המערובות רק 30 אחוז מהילדים גדלים כיהודים. זה מפחיד. הדרך שלי לשנות זאת היא להכניס את היהדות לבתים בצורה מושכת ואוהבת".

ההשראה הראשונה שלו לכך הגיעה ממוזמרת רוקאק האמריקנית דולי פרטון. גרינספון שמע ברדיו שהיא הקימה תוכנית שמחלקת ספרים למשפחות עניות, 'ספריית הרמיון' שמה. גרינספון עצמו דיסלקטי, וייתכן שהרעיון לתת ספרים

לילדים היה נשמע לו כמו שנשמע לגננת מצויה הרעיון לחלק לילדים רפרפת חציליים, אלמלא חוויה מקרית שאירעה לו מעט קודם לכן: אב שישב לידו במוטוס רדגיע את בנו הבוכה בעזרת ספר. גרינספון, שכבר היה אז אדם אמיד וחופש אפיקים לפילנתרופיה, התקשר ל'ספריית הרמיון' והודיע שיממן את המיזם באזור מגוריו שבמסצ'וסטס.

באותה שנה הוא התארח לבילי הסדר אצל בנו, והופתע לראות שכלתו מחלקת לאורחים ספרי ילדים מאוריים המסבירים על נושאים יהודיים. הוא לא ידע שיש דבר כזה, ספרי ילדים יהודיים איכותיים, קל וחומר לא שנכדיו משוגעים עליהם ומצטטים מתוכם כמו שהם שולפים רפליקות מקלאסיקות הילדים האמריקניות. "קחי את זה", אמר לכלתו בהושיטו לה משישה טטרות של מאה דולר, "וקני לי ארגון עם הספרים שאת אוהבת".

הספרים שקיבל עוררו בו התלהבות ילדותית, מהסוג שניכר בתזויות שלו גם עתה. הוא החליט שכך תיראה הגרסה שלו לספריית הרמיון. "מתחילים כאן, בקהילות במערב מסצ'וסטס", אמר לאחר סבב קצר של התייעצויות ובריקות. כך קמה ב-2005 הספרייה האמריקנית פיג'מה, כלומר פיג'מה. מדי חודש מורפסת מהדורה של מכתב ספרי ילדים בנושאים יהודיים – חגים, היסטוריה, ערכים, מצוות ומנהגים במימון יהודי – ספר לכל שכבת גיל, מינוקת עד כיתה ג', והם נשלחים לכל משפחה יהודית שנרשמה לפרויקט.

להרשמה היו מאפיינים של מגפה. גרינספון מצא את עצמו תוך זמן קצר מרחיב את פעילותו ממערב מסצ'וסטס למערב כדור הארץ; היום פועלת התוכנית ב-160 קהילות ברחבי ארצות הברית וקנדה, וכ-100 אלף ילדים מקבלים את הספרים.

וכמוכן, לפעמים הילדים הם רק תירוץ. המכתבים המרגשים אותו ביותר הם מהורים המספרים שעשו "בחירות יהודיות" בעקבות הקריאה בספרים: השתתפו לראשונה בסדר פסח, ערכו בבתים סעודת ליל שבת או הגיעו לפעילות קהילתית.

"מה שדחף אותי", מסבירה גלינה פרמן, מנהלת קרן גרינספון בישראל וספריית פיג'מה, "הם מחקרים שהראו שחלון הזמן שבו משפחה יהודית מחליטה אם להיות חלק מהקהילה היהודית במקום מגוריה הוא חמש השנים הראשונות לחייו של ילדה הבכור. המשפחה צריכה אז להחליט: חינוך יהודי – כן או לא, בית כנסת – כן או לא. הספרים מגיעים בין היתר לאנשים שאין להם שום חיבור אחר לקהילה היהודית. מציעים להם לקבל ספרים, והם אומרים 'בעצם למה לא?'. להורים שאינם יודעים שום דבר על יהדות יש כך הודמנות – ותירוץ – לקרוא לראשונה בעצמם על הדברים הכי בסיסיים ביהדות, להרביק את מה שהמייצג בילדותם. ללמד את הילד ובעצם ללמוד בעצמם".

קשר הורדילר, היא מסבירה, נוגע גם בבחירה להתמקד רוקאק בגיל הגן גם בישראל: הורים לילדים בבית הספר, שכבר יודעים לקרוא, נוטים שלא לקרוא ספרים עם ילדיהם, "חבל, כי הקריאה והשיחה המשותפת מוסיפות הרבה גם כשילד יודע לקרוא. אבל זו המציאות בדרך כלל".

והיאציה מיוחדת של המיזם, דומה יותר לזו הישראלית, הוקמה למען משפחות ישראליות באמריקה והחלה לחלק

להן ספרים בעברית. המטרה היא שבמשפחות אלו – שרובן משפחות כלאיים של חוזה אחד ישראלי וחורה אחד יהודי-אמריקני – יגדלו הילדים עם זיקה חיה לישראל ועם שפה משותפת להם ולקרובי המשפחה בארץ. לקרן גרינספון חברו כאן קרן משפחת מילשטיין והמועצה הישראלית למנהיגות, וכיום מופעלות תוכניות דומות גם בקהילות באירופה, ובפרט ברוסיה.

סעע שחיבים לשנות

הרוולד גרינספון נולד בארצות הברית בשנת המשבר הכלכלי הגדול, 1929. הוא מעדי שהעוני שגדל בו, ההערות האנטישמיות שמעם בילדותו וההתנודעות לשואה עם באום של הפליטים מאירופה, והתירו חותם על זהותו. באופן לא יוצא דופן, דרכו להיות נרנבן עברה בעולם הגרל".

סיפור אמריקני: הוא נשר מהקולג' היחיד שקיבל אתו, והחל למכור גלידה. התגייס לצי, השתחרר, התמקם בספרינגפילד שבמסצ'וסטס והחל לעבוד כסוכן מוצרי נייר שם, עד שלקח משכנתה וקנה בית עם שתי יחידות דיור להשכרה. "מהרוח קניתי בית עם שלוש דירות, ואחר כך עם ארבע דירות, והתחלתי כך לצבור הון", נזכר גרינספון. כשהיו בבעלותו 33 אלף דירות בכל רחבי ארצות הברית, הרגיש שהשוק התנפח מעבר לממזיו, ויצא ממנו בעוד מועד. "תמיד ידעתי שאת העושר שצברתי אחלק למטרות יהודיות", הוא אומר.

לתרום הוא עוד שנים רבות קודם לכן, תחילה בתחום החינוך בעירו. בסוף שנות ה-80 לקה בטרנס בלשון, כשהבריא – אם כי בעקבות המחלה ריבדו עוד קשה לפענח למי שאינו רובר אנגלית מביט – הקים קרן מענקים לבכור ופאיו. לבסוף הקים את קרן גרינספון המממנת, לבד מספריית פיג'מה ומקבילותיה, מיזמים נוספים בתחום החינוך היהודי – ובין היתר, תוכנית ללימוד עברית. הוא אף יום כינוס שנתי של נרנבים יהודים, שבוע של טיולים ודיונים שבמהלכם מחליפים השועים רעיונות לתרומות למטרות יהודיות. בכך הוא חותר נגד הורם העכשווי בפילנתרופיה היהודית בארצות הברית, הנותן לערך 'תיקון עולם' לדחוק לפינה קטנה והולכת את צרכיה הפנימיים והקיימים של הקהילה היהודית, את הקלקולים שאף אחד בעולם לא יתקן בשבילה.

הנרנבן הוותיק הוא יהודי עליומי: הוא חבר ברומנית בבתי כנסת מורמים רתיים שונים. "אני מכבד את כל צורות היהדות שבעיר מגוריי – אורתודוקסים, פורמלים, קונסרבטיבים ורקונסטרוקטיבים – ורוצה לתמוך בכלם", הוא מסביר, ופרומן מפרטת במקומו: "אולי מפני שהוא שייך לזר שישב באמריקה בימי השואה, הוא מרגיש חובה לנסות ולדאוג להמשך של היהדות. גרינספון אוהב את העם היהודי, ולא אכפת לו איפה אתה יושב בקשת הדתית". סגנייה של פרומן בניחול ספריית פיג'מה בישראל, נטע שפירא, מוסיפה שכאן נעוצה גם התעקשותו של גרינספון להתאים את התוכנית בארץ לרתיים ולחילונים כאחד. "הוא מעבד לכל החלוקות. המטרה שלו היא שעם ישראל יפתח, לא שיתפתח בכיוון מסוים ורוקא".

בארץ הרגשים בתוכנית אכן אחרים. פה אין צורך לספר

"תמיד ידעתי שאת העושר שצברתי מעשרות אלפי דירות, אחלק למטרות יהודיות". הרוולד גרינספון בביקור בגן בבתי ים

בסימו קדיאה

רווח מכל הכינונים. סימה חדד:מהיפית

לילדים על חג החנוכה או הפסח, וגם לא להכיר להם את התנ"ך. מערכת החינוך כבר עושה זאת, במידה זו או אחרת. גם אין צורך להציל את ההמשכיות היהודית. מטרתה העל החברתית כאן היא גישור על השסעים והנחלת רקע תרבותי יהודי וישראלי, משותף ובסיסי.

כך, רבים מהספרים כלל אינם קשורים ליהדות או לציונות, ורק בפעילויות המוצעות בסופם יש אזכור מהעולם הזה; כזה הוא למשל 'חיוך של נסיך', ספרה של הציירת והמספרת קתרין ריינר שתרגם יהודה אטלס, על נמר שמחפש את חיובו שאבד. בפרק ההמצאות שבסוף מצוטט הפסוק 'ומתוק האור וטוב לעיניים' ומסופר קצת על שמחת חג הסוכות.

"לא היינו בטוחים שהמיוז האמריקני שלנו יתקבל יפה בישראל", מתוודה גרינספון. "הזהירו אותנו שישראלים לא-דתיים יהיו לגמרי נגד, ושאינן ספרים טובים המציגים נושאים יהודיים. אבל חשבתי שכדאי להסתכן, כי השסע הדתי-חילוני בישראל נראה לי דבר שחייבים לנסות ולשנות אותו. אז התחלנו בקטן, וראינו שאין התנגדות משום צד. המפתח הוא ספרים איכותיים עם סיפור טוב, שעוזרים להורים לפתח שיחה עם ילדיהם. אני גם יודע ששיעור ניכר מההורים הישראליים אינם מדברים עברית כשפת אם; לכן, כשספרים בעברית נכנסים הביתה והופכים נושא לשיחה משפחתית, זה עוזר להשתלבות המשפחה בתרבות הישראלית".

מכתב אחד בשלוש שנים

הניסיון שנרכש בהרצת המיוז באמריקה הועיל להתארגנות בארץ, אך לדברי גרינספון, הלמידה הייתה גם בכיוון ההפוך. "באמריקה הספרים מחולקים ישירות הביתה, ובישראל דרך הגנים. אחרי שביקרתי בארץ וראיתי איזו השפעה יש לפעילות בגנים על הילדים ועל המשפחות, יזמנו תוכנית חדשה בארצות הברית, של לימוד הספרים בבתי ספר יהודיים – פיג'מה הולכת לבית הספר".

"זו בעיניי שעת רצון", מעידה נטע שפירא על עיסתה. "אם פעם כולם ראו את קישקשתא ואת 'מבט', וזה חלף לבלי שוב, אז הנה שוב הזדמנות למשהו שיהיה משותף לילדים. כשאני רואה בקיבוץ רוחמה תיבת 'השבת אבדה' בעקבות הסיפור 'תרגולת אחת קטנה', זה מרגש. אנחנו כנראה באמת יוצרים עולם ערכים ומושגים משותף. הגיל הרך הוא זמן טוב להתחיל בו;

וכשעושים את זה בצורה לא מאיימת ולא מתנשאת, אנשים מעוניינים ולא מפחדים".

אפשר היה לצפות שתקום מהומה תקשורתית, וידברו על ניסיון מתחכבם של גרעון סער להחזיר ילדים בתשובה. הרי יש פה פחד נורא מכל דבר שמתקשר עם מורשת.

"כן, הייתי בטוחה שכך יקרה, וזה לא קרה. אולי בגלל הבחירה הזוהירה של הספרים. אומרים לנו, 'למה אין ספרים על חגים, על מצוות', אבל אולי זו הסיבה לכך שאין תרעומת. לקחנו את הספר של מאיר שלו 'הטרקטור בארגו החול', ודיברנו בפעילויות המוצעות בסוף הספר על 'הדרת פני זקן' ועל 'יגיע כפיך כי תאכל'. אז יש ויתורים, בהחלט; אנחנו עוסקים בערכים חברתיים יהודיים, ואילו במצוות ובפולקלור לא כל כך. כשהילקנו את 'סבלנותו של הלל הזקן', הייתי מוכנה עם השכפ"ץ: פעם ראשונה שהבאנו סיפור חז"ל כמו שהוא, ושוב, לא קרה כלום. אולי העובדה שהמחברת היא דבורה עומר עזרה לזה להתקבל.

"פעם נוספת שחששתי הייתה כשתרגמנו את הספר 'המאפייה של סבא', שכתוב בו שצריך להגיד תודה בין היתר גם לאלוהים. חששתי גם מהחילונים, כי מוזכר אלוהים וכתוב שצריך להודות לו, וגם מהדתיים כי כתוב 'אלוהים' ולא 'ה' או 'הקב"ה'. ובמפתיע לא קיבלנו אף תגובה, לא מכאן ולא מכאן".

על אותו אזכור של אלוהים מציינת פרומן שהוא היחיד עד כה בכל פרסומי הספרייה, ומוסיפה שבפרק הפעילויות שבסוף הספר הוצע להורה להסביר לילד במה הוא עצמו מאמין ולשאול את הילד במה מאמין הוא. "אלוהים הוא נושא שמעסיק ילדים בני ארבע-חמש, ונכון לדבר איתם על זה – מכל נקודה שהורה יהיה בה בקשת התיאולוגית. מה שחשוב הוא השיחה שלך עם הילד".

לדבריה, "המחשבה שישראלים חילונים מפחדים מתכנים יהודיים-מסורתיים התגלתה פה כמיתוס. אם אני מסתכלת על התלונות שקיבלנו – כמאה בשנה, מתוך 120 אלף ספרים – אני רואה שזה בא בעיקר מהמגזר הדתי. מפריע להם הנושא של דרך האיר של דמויות חשובות ביהדות. מאז תחילת התוכנית קיבלתי מכתב אחד בלבד שמבטא התנגדות חילונית. מכתב אחד בשלוש שנים. כלומר, כשהספרים טובים, השיחה פתוחה ואין כפייתיות, אין במגזר החילוני אנטי כלפי ידע ומבינים שם שיש ערך וחוכמה במורשת היהודית".

"ככל שהספר יותר יהודי ויותר נוטה לדתיות, כך יש יותר ביקורת מהצד הדתי-תורני", מפתיעה שפירא. "כי רוצים שהוא ידייק ויהיה לפי רוח כזו ולא אחרת. לדעתי, ההקפדה על קוצו של יוד – שדמות של רב חייבים לצייר כך ולא אחרת ושחייבים לקרוא לו תמיד 'הרב' ושהוא צריך כיפה מסוג כזה ולא אחר – מחזירה אותנו לספרי 'כה

עשו חכמינו'; ו'כה עשו חכמינו' לא יתקבל ב-120 אלף בתים ישראלים מכל הגוונים. זה פשוט לא עובד כך. מי שרוצה לדקדק, למעשה משאיר אותנו בלי הספרים היהודיים". תגובות חרדיות, אגב, אינן נמצא מפני שרשתות החינוך העצמאי החרדיות לא רצו להשתתף בתוכנית.

'הילד הרע' עושה בעיות

הספר היחיד עד כה, לדברי שפירא, שזכה למספר משמעותי של תלונות היה דווקא יצירה ישראלית קלאסית, לא דתית – אך גם כאן המתאוננים היו בעיקר דתיים. זהו 'הילד הרע' של לאה גולדברג, שחולק בשנה שעברה – אותו שיר ידוע על הילד שמאשים במעשיו הרעים את 'הילד הרע שנכנס בי בפנים'. "הופתענו", מספרת שפירא. "הרי זה רבי-מכר ותיק, והערך החינוכי והפסיכולוגי שלו ברור. אנשים התלוננו: 'מה זה שהילד אומר את טיפשה, את חמורה', אצלנו לא מדברים ככה. והיו גם גננות שטענו 'אין דבר כזה ילד רע'".

אבל זה בדיוק מה שהסיפור הזה אומר.

"נכון. והיו גם שטענו שזה סיפור שמעורר בריחה מאחריות. אבל למדנו מזה. אנחנו נותנים פה מתנה לאנשים, מתנה שהם לא בחרו אותה, ונכנסים להם הביתה ונותנים להם מה לקרוא עם הילדים שלהם, וכנראה אנחנו צריכים להיות יותר זהירים; כנראה יש ספרים שנחשבים לחינוכיים, ובכל זאת צריך להשאיר לאנשים לבחור אותם מרצונם החופשי, לא לקבל במתנה. אבל מתוך שלושים ומשהו ספרים שהוצאנו, זה היחיד שאנשים הביעו כלפיו תרעומת".

גם סימה חרדי-מהיפית מעידה כי "99 אחוזים מהמשוכים מצוינים, גם מההורים, גם מהגננות וגם מהילדים. הוועדה שבחרת את הספרים עושה עבודה מקצועית שעונה על צורכי כלל האוכלוסייה". בוועדה יושבים נציגים בכירים ממשרד החינוך – בהם ראש המינהל הפדגוגי של האגף לחינוך קדם-יסודי, מומחים חיצוניים לחינוך יהודי, לחינוך לגיל הרך, לספרות ילדים ולאיוור, וכן אנשי המדרשה הפלורליסטית 'אלול' והמדרשה התורנית לנשים 'מתן'. שפירא, שנוסף על תפקידה בספרייה משמשת גם מרצה לתנ"ך ב'מתן' ומרכזת את התוכנית האקדמית שם, מרכזת את פעילות הוועדה.

"אנחנו מנסים ביחד ליצור רשימה שתתאים לכולם", היא מסבירה. "למשל, חיפשנו הרבה זמן ספר על שבת. מצד אחד לא רצינו להטיף לחילונים לעשות כך או אחרת, ומצד שני לא רצינו ספר שיש בו חילול שבת, או אפילו שבת סתמית של 'אמא שותה המון קפה'. עכשיו כנראה מצאנו אחד, אחרי שלוש שנות חיפוש, והוא עוד טעון אישור בוועדה. זה מדגים כמה מורכב החיפוש שלנו מהי תרבות יהודית. זה לא פשוט – גם לא לעורך רתיעה, גם לתת חוויה ספרותית ואסתטית, וגם לעסוק באישהו אופן בערכים יהודיים".

בכך שונה תוכנית פיג'מה מתוכנית חלוקת ספרים נוספת שפעלה במקביל לה בשנה שעברה, ושתחזור כנראה לפעול בשנה הבאה ביישובים שפיג'מה אינה מופעלת בהם: 'מדרג הספרים הביתי שלי'. עניינה קידום הקריאה בכלל, לא דווקא בהקשר יהודי (לכן, להבריל מפיג'מה, היא מותאמת גם למגזר הערבי), והיא מתבססת על מצעד הספרים של משרד החינוך. ב'מדרג הספרים' ההורים משתתפים ברכישת כל ספר בתשלום סמלי של 9 ש"ק (תלוי באזור), אך יש תמורה לאגרה: הספרים בכריכה קשה, ולכן הם עמידים יותר מספרי פיג'מה רכי הכריכה.

ספריית פיג'מה אינה מזמינה ממחברים ספרים חדשים. היא אמנם בוחנת הצעות המגיעות אליה, "אבל ככל הזכור לי", אומרת שפירא, "עד היום לא הוצאנו ספר שהגיע אלינו ככתב יד, אף שקיבלנו הרבה הצעות יפות ומתאימות. אנשים שואלים אותי 'אבל למה הספר לא התקבל', ואני עונה שהשאלה הנכונה היא למה ספר כן מתקבל; אנחנו מוציאים 16 ספרים בשנה, ויש המון

"חידשנו פה ז'אנר". 'סבא, נכד וחמור', 'סבלנותו של הלל הזקן' ו'ילדי הגן בונים מדינה', במהדורות של ספריית פיג'מה

הפעילות בגנים משפיעה גם על המשפחות. גרינספון

מקריאים את הספר הקראה ראשונית, בלי לגעת בו. אני עושה כך עם כל ספר, לא דווקא של פיג'מה; שהספר יספר את עצמו. במפגש השני משוחחים עליו. על הרצף, העלילה, סדר הדברים, הגיבורים, מה קרה להם, מה הם למדו. ואז אנחנו עושים יצירה או הצגה של המחשה".

זה המפגש השלישי של הילדים סביב ספר חודש אייר של פיג'מה, 'המדינה של ילדי הגן'. הספר לאו דווקא דתי, אבל יוצריו כן: אמונה אלון חיברה את הסיפור, שהופיע במקור בקובץ סיפורים שלה לחגים, ומנחם הלברשטט כיוון באירועי המדינה גם להורים, בהשתלבו יסודות מתולדות הציונות בדמויותיהם של הילדים. מסופר בו על חבורת ילדים שבונה מדינה מקוביות, ומתקשה לקבל ילד שרוצה להצטרף, עד שאחת הילדות אומרת ש"אין מדינה בלי עולים חדשים". "לקחתי מהסיפור את הנושא של שיתוף הפעולה", אומרת הגננת עפרה.

הילדים כבר מכירים את הסיפור, ועכשיו הם דנים בצורך לשתף פעולה "מתוך שיחה עם השני". "צריך שיהיה גם אחד רופא ואחד שיוודע לשתול", הזכיר ילד את מה שאמר חברו בפעם הקודמת. "לא מספיק שיהיו רק בנאים. ומה אם אחד ייצעץ?"

עד מהרה עוברים הילדים לפעילות: הם מתיישבים על פי בחירתם סביב משטח עבודה שעל כל אחד מהם צריך ליצור מדינה: בפנדה, בפלסטלינה, במקלות להדבקה או בחלקי פאול. הגננת והסייעת עוברות בין הקבוצות, ומוכירות לילדים שלא לקבוע עובדות בשטח לפני שהחברים מסכימים. "זה הכי חשוב, לתכנן לפני תחילת העבודה. עד שלא כל הילדים יושבים, לא מתחילים לבנות מדינה!". שמות המדינות נקבעים ככל קבוצה בהצבעה, בהנחיית הגננת.

האם היסוד היהודי שבספרים לא מרתיע הורים חילונים אידיאולוגיים? "יותר מזה", עונה הגננת בשאלה, "מה עם ההורים המוסלמים? והנה, גם הם אוהבים את הסיפורים. זה מה שיפה בספרות, שאתה יכול להתחבר מכל מיני נקודות מבט. היה הורה חילוני שקרא את הצעות הפעילות בסוף הספר ואמר, 'מה, תתחילו לחלק ספרים שיגידו להם מה לעשות?'. אמרתי לו, 'ראשית, אתה לא חייב לבצע את הפעילויות. מספיק הסיפור. ושנית, לא יזיק לך להוסיף את זה לרפרטואר התרבותי שלך. אם תוכיח לי שאחד הספרים נוגד את ערכי המוסר שלך, לא נלמד אותו'. והוא לא הצליח. כי הרי זה לא נוגד שום ערכי מוסר של כבוד האדם ושל שוויון. זה ואהבת לרעך כמוך. בגלל אותה רתיעה ידועה מדת, דתים וכפייה, אנחנו כחילונים מפספסים את הדברים היפים. ויש הרבה דברים שאנחנו יכולים להתחבר אליהם לגמרי.

"כבר כמה שנים למשל אני מלמדת את השיר 'מי האיש החפץ חיים', מוסיפה סופרי. "אני קוראת לזה 'שיר העצות'. שרים, מדברים עליו, ומחפשים ביחד אילו עצות אפשר ללמוד ממנו. אני מנסה למצוא את נקודת המפגש, ולא את החלקים המרתיעים".

הגננת הכינה מראש בובות של שלוש הדמויות, ועתה היא ממחישה לילדים בעזרתן את אפשרויות הרכיבה. לאחר מכן היא שולפת את הספר ומראה לילדים את האפשרויות הללו כפי שהן מתממשות באירועי עשירי הפרטים של אבי כץ ("כץ? מי עקץ אותו? שואל ילד אחד).

ילד ממושקף רואה את החמור הרובץ מכובד המשא, וזוכר בקול בפסוק מפרשת השבוע שלמד, "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו". בשלב זה הילדים קוראים את הסיפור, ודנים בלקח: דיון במונחים ילדותיים על ההתמודדות עם אי-הסכמה ומחלוקת. בסוף מחולקים הספרים, הילדים מתעמקים באירועים, ואז מתיישבים להכין יצירות אמנות מדמויות נייר של הסבא, הנכד והחמור שקיבלו.

"כל ספר, לצד המסר שלו, נוגע תמיד גם לנושא שלמדנו בגן", אומרת מונסה בשעה שהילדים משתקעים בחרות הצביעה. "בספר הזה, למשל, לצד המסר של 'ש אלף דעות בעולם הגדול, לא נוכל להשביע את רצון כול וכול', עולה נושא המשפחה. הקריאה של היום הייתה סיבוב ראשון, שהתמקד בתוכן ובמסר. אי אפשר להעמיס עליהם הכול בפעם אחת. בפעם הבאה נדגיש את הצד האורייני: את המילים הקשות, את החריזה. בפעם אחרת נדבר על הטכניקה של האירועים – היכן זה גואש, היכן מים – או נחפש את החיות שמסתתרות בהם.

"התוכנית של פיג'מה מצד אחד מחייבת, ומצד שני מספקת הזדמנות לפעילות מיוחדת. נוצרות מסגרת וציפייה; הילדים יודעים שהם יקבלו ספר ומחכים לזה. העובדה שהספר מחולק להם גורמת לחוויה להיות שונה מזו של קריאת ספר רגילה בגן. כי כשכל ילד מקבל עותק משלו הוא יכול להתבונן באירועים מקרוב, להבחין בפרטים ולמצוא מה מדבר אליו. זה באמת מה שקרה עכשיו, אם שמת לב. אנחנו עובדים בגן על הכרת אותיות ומילים, אבל בגיל הזה הציור משמעותי מאוד".

כך בונים מדינה

הגן של בית הספר הניסויי במרכז ירושלים "עובד בשיטה הזורמת, שבה הילדים בוחרים במה יעסקו", מסבירה הגננת של כיתת טרום-חובה, עפרה סופרי. "כל הפינות פתוחות לפנייהם כל הזמן. אפילו אין שעת אוכל ביחד. זה עובד מצוין". ואכן, הגן ובו 26 ילדים שט על מי מנוחות, ככל שגן טרום-חובה יכול לענות לתיאור כזה. הילדים רובם יהודים חילונים, ויש גם ילד מוסלמי ושניים נוצרים. רובם ככולם מבתים ש"נוטים לחינוך פלורליסטי". למענם של צמד הנוצרים, למשל, התקיימה בגן פעילות לרגל כריסמס. אך להבדיל מחנוכה, הכריסמס לא נהוג אלא רק צוין; "זה גן יהודי-ישראלי", מסבירה הגננת.

יש להם השנה נושא שנתי בגן, 'נקודות'; הם התחילו מהנקודות של פרת משה רבנו, ועלו כמעלות ההפשטה עד שהגיעו לנקודות מבט שונות ולנקודות מפגש.

איך תוכנית פיג'מה, שמבתיבה לך תכנים, משתלבת בכל זה?

"כל ספר אפשר לקחת לכל מיני כיוונים. אנחנו

שיקולים של תמהיל ואיזון. אז אנחנו מסננים ומסננים, ממש כמו תוכנית ריאליטי עם הרחות. צריך לקחת את זה ברוח ספורטיבית".

מופיעים אפוא בעיקר סיפורים שכבר ראו פעם אור. "אחד התפקידים שלי הוא לנבון באנתולוגיות ישנות ולחפש סיפורים מתאימים", ממשיכה ספירא. "כך למשל הגעתי ל'בן-ציון והסביבון הראשון', סיפור של דבורה עומר על איתמר בן-אב" – לא מתוך 'הבכור לבית אב"י', אלא מאנתולוגיה משנת 75', 'סיפורי אביב וחורף'. כשראיתי את הסיפור הזה אמרתי בינגו. זה סיפור שמצד אחד מבטא מורשת, ומצד שני הוא סיפור חווייתי על ילד שמוצא סביבון וקורא לו בשם הזה. ומכיוון נוסף, הוא חושף את הילדים לדבורה עומר, בתקווה שימשיכו לחפש ספרים שלה".

לאחר בחירת הספר והאירוע פונה הספרייה להוצאות ספרים, ומציעה להן להדפיס אותו במהדרה מטעם ספריית פיג'מה ובמהדרה נוספת למכירה בחנויות, "כי מטרתנו היא שלא רק מי שמקבל את ספריית פיג'מה ייהנה מהספרים, אלא כל מי שרוצה לקנות אותם". ואכן, הספרים רואים אור בשורה של הוצאות ספרים גדולות, "זהם נמכרים מצוין. למשל, 'סבלנותו של הלל הזקן' שהופיע ב'מודן' (עם אירועי של שי צ'דקה), מכר את כל המהדורה המסחרית. אלה ספרים שמחולקים ב־60 אלף עותקים בגנים – ובכל זאת מספיק אנשים אחרים טורחים לקנות אותם. אני מרגישה שחידשנו פה ז'אנר, של ספרי ילדים יהודיים-ציוניים מודרניים, הפונים לכל שכבות האוכלוסייה".

חמור עמוס מסרים

איך כל זה נראה בשטח? ביקרתי בשני גנים. האחד דתי והשני חילוני-ליברלי; האחד לילדים הזקוקים לקידום מיוחד בהתפתחותם הלשונית, השני לילדים שהוריהם שואפים לכמה שפחות הכוונה. בראשון, גן 'דקל' שבמעלה-המכמש, קראו את 'סבא, נכד וחמור', ספר חודש ניסן של פיג'מה לילדי טרום-חובה, עיבוד של אוריאל אופק לסיפור-בדיחה עממי; סב ונכד רוכבים על חמור, ולכל עובר ושב יש מה

נטע שפירא: "ההקפדה על קוצו של יו"ד - שדמות של רב חייבים לצייר כך ולא אחרת ושחייבים לקרוא לו תמיד 'הרב' - מחזירה אותנו לספרי 'כה עשו חכמינו'; ו'כה עשו חכמינו' לא יתקבל ב־120 אלף בתים ישראליים מכל הגוונים. מי שרוצה לדקדק, למעשה משאיר אותנו בלי הספרים היהודיים"

להעיר ולהציע להם – שהסב ירכב והילד ילך, שהילד ירכב והסב ילך – עד שהם מוצאים את עצמם מרכיבים את החמור על גבם.

הגננת תמי מונסה מקרימה ומציירת עם הילדים עץ משפחה, לוודא שכולם יודעים מהם סבא וסבתא, הורים ונכדים. "זה דבר שבגן אחד אולי לא הייתי עושה, אבל כאן חייבים ליישר קו", תסביר לי אחר כך. היא מנחה את הילדים, עוד לפני קריאת הסיפור, להעלות את האפשרויות – מי מרכיב את מי כשסבא, נכד וחמור יוצאים לטייל. "שהם יסחבו את החמור הפוך, כדי שהחמור יוכל

לישון", מציע ילד אחד. "בכלל לא כף לרכוב על חמור, שאף אחד לא ירכב", מציעה אחרת.

